

Beata Waclawik

Akta landratur przechowywane w zasobie Archiwum Państwowego w Olsztynie

---

Echa Przeszłości 3, 117-124

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Beata Waclawik

Archiwum Państwowe
w Olsztynie

AKTA LANDRATUR¹ PRZECHOWYWANE W ZASOBIE ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W OLSZTYNIE

1. Podział administracyjny Prus Wschodnich po 1815 r.

W następstwie klęski, jaką poniosły Prusy pod Jeną i Auerstädt w 1806 r., oraz wobec niekorzystnych dla strony pruskiej decyzji co do ich terytorium, zawartych w traktacie pokojowym podpisanym w Tylży 9 lipca 1807 r., w kręgach rządowych dojrzała myśl o pilnej konieczności reformy państwa. Proces zmian zapoczątkował Karol vom und zum Stein, mianowany w 1807 r. ministrem spraw wewnętrznych, a kontynuował je kanclerz, Karol August von Hardenberg. Choć w istocie reformy dotyczyły przede wszystkim przeobrażenia ustrojowego państwa, to jednak dotyczyły również spraw administracji i podziałów terytorialnych Prus².

W roku 1815 król pruski ogłosił ważne rozporządzenie o podziale administracyjnym państwa, które nadało Prusom jednolitą strukturę organizacji terytorialnej³. W rozporządzeniu czytamy, iż całe państwo pruskie zostało podzielone na dziesięć prowincji (Provinz), te zaś na dwa lub więcej obwody

---

¹ Termin *Landratsamt* tłumaczy się jako starostwo powiatowe i pod takim hasłem zespoły landratur figurują w środkach ewidencyjnych Archiwum, i tak również cytowane są niejednokrotnie w literaturze. Jednakże dla podkreślenia odrębności tychże registratur w stosunku do pozostałych zespołów starostw sprzed 1945 r., w tekście zdecydowano się na określenie starostw administracji pruskiej terminem *landratatura*.

² S. Salmonowicz, *Prusy. Dzieje państwa i społeczeństwa*, Poznań 1987, s. 300 nn.; także: *Deutschland-Plotz. Deutsche Geschichte zum Nachschlagen*, Freiburg/Würzburg 1991, s. 146-147.

³ Verordnung wegen verbesserte Einrichtung der Provinzialbehörden vom 30. April 1815. [w:] M. von Brauchitsch, *Die neuen Preussischen Verwaltungsgesetze*, Bd. I, Berlin 1881, s. 227-234.

rejencyjne (Regierungsbezirk)⁴. Najniższą jednostką terytorialno-administracyjną był powiat (Kreis).

Problem wykreślenia granic powiatów budził szereg wątpliwości, wobec czego zarządzenie ministerialne z 26 lipca 1816 r. określiło niektóre zasady ich wytyczania. Liczba mieszkańców powiatu nie powinna była przekraczać 36 tysięcy, ale nie mogła być mniejsza niż 20 tysięcy; również oddalenie siedzib mieszkańców od władz powiatowych winno być wynosić dwie, trzy mile⁵. Projekt podziału terytorium Prus na powiaty został ostatecznie zatwierdzony rozporządzeniem z 3 stycznia 1818 r., a wprowadzono go w życie 1 lutego tego roku.

Prusy Wschodnie podzielone zostały na dwie rejencje: w Królewcu (Regierungsbezirk Königsberg) i Gąbinie (Regierungsbezirk Gumbinnen). W skład rejencji królewieckiej wchodziły następujące powiaty, począwszy od północy pozostające obecnie poza granicami naszego kraju: Königsberg (powiat miejski i wiejski), Memel, Fischhausen, Labiau, Wehlau, Friedland, Preussisch Eylau, Heiligenbeil, Gerdaunen⁶; oraz kętrzyński, braniewski, lidzbarski, reszelski, olsztyński, pasłęcki, morąski, ostródzki, nidzicki, szczycieński. Rejencja królewiecka liczyła razem 20 powiatów. Rejencja gabińska liczyła ich mniej, bowiem 16: Heydekrug, Niederung, Tilsit, Ragnit, Pilkallen, Stalupönen, Gumbinnen, Insterburg, Darkehmen; oraz powiaty znajdujące się obecnie w granicach państwa polskiego: gołdapski, olecki, piski, mragowski, giżycki, węgorzewski⁷.

Podział na powiaty przetrwał, pomijając korekty granic gmin, bez zmian do lat 70. XIX w. Ustawa z dnia 13 grudnia 1872 r. wprowadziła zasadę, że miasta liczące powyżej 25 tysięcy mieszkańców mogą tworzyć własne powiaty miejskie, co wpłynęło na zwiększenie ogólnej liczby powiatów w rejencjach⁸.

W 1905 r. dokonały się zmiany administracyjne na szczeblu rejencyjnym. Zarządzeniem z dnia 4 października utworzono w Prusach Wschodnich trzecią rejencję w Olsztynie. Powstała w wyniku scalenia wyłączonych powiatów z rejencji królewieckiej: reszelskiego, szczycieńskiego, nidzickiego, ostródz-

---

⁴ Ibidem, s. 228. Rejencje zostały powołane do życia jako władza administracyjna już wcześniej, tj. 26 grudnia 1808 r. i zastąpiły dotąd działające kamery wojen i domen (Kriegs- und Domänenkammer). W. Trzebiński, *Niemieckie podziały administracyjne ziem polskich w okresie 1815–1945 (Zarys historyczny)*, „Dokumentacja Geograficzna”, z. 9, Warszawa 1955, s. 6.

⁵ M. Toppen, *Historisch-comparative Geographie von Preussen*, Gotha 1858, s. 344.

⁶ W przypadku powiatów Heiligenbeil, Preussisch Eylau, Friedland i Gerdaunen południowa część ich terenów leży w granicach województwa warmińsko-mazurskiego.

⁷ M. Toepen, op. cit., s. 345 nn.

⁸ W. Trzebiński, op. cit., s. 14.

kiego i olsztyńskiego oraz z rejencji gabińskiej: ełckiego, giżyckiego, piskiego, mrągowskiego, co w sumie dawało 9 powiatów⁹.

Po I wojnie światowej granice niektórych powiatów południowych i północnych musiały ulec zmianom, m.in. z uwagi na wynik plebiscytu z roku 1920 oraz utratę obszaru Klajpedy w 1923 r. Do Prus Wschodnich, w związku z utworzeniem Wolnego Miasta Gdańska, włączono jeszcze jedną rejencję, Prusy Zachodnie z powiatami: elbląskim, malborskim, kwidzyńskim, suskim i sztumskim¹⁰.

2. Urząd landrata

Urząd landrata wywodzi się z Marchii Brandenburskiej i pierwotnie wybierani na to stanowisko byli przede wszystkim reprezentantami interesów stanowych. Od roku 1752 w związku z likwidacją w Prusach urzędów starościńskich, powołani w ich miejsce landraci wypełniali swoje zadania już jako przedstawiciele władzy państwowej¹¹. Ugruntowanie ich pozycji w hierarchii organów władzy prowincjonalnej przyniosło wspomniane już rozporządzenie z 30 kwietnia 1815 r. oraz znacznie późniejsza ustawa z 30 czerwca 1883 r. Całość spraw administracji krajowej, która spoczywała w rękach nadprezydenta w prowincji i prezydenta w rejencji, w powiecie pozostawała w gestii landrata. Szerokie kompetencje landrata obejmowały zatem wszelkie sprawy dotyczące gmin wiejskich, podatków, policji, wojska, szkolnictwa, opieki społecznej, opieki zdrowotnej, komunikacji, budownictwa. Należy również wspomnieć, że landrat przewodniczył sejmikowi i wydziałowi powiatowemu, a dzięki tym funkcjom miał wpływ na administrację samorządową w powiecie¹².

3. Landraty w zasobie Archiwum Olsztyńskiego

Akta te tworzą zwartą grupę 32 zespołów. Trafiły do Archiwum w wyniku przeprowadzonych lustracji województwa, często bezpośrednio z registratur urzędów, ale również niejednokrotnie rozproszone były w rozmaitych miejscach, które miały im służyć podczas działań wojennych za bezpieczne schronienie. Część archiwaliów nosiła sygnatury byłych Archiwów Państwowych

---

⁹ T. Cieślak, *Pomorze Wschodnie w XIX i XX wieku ze specjalnym uwzględnieniem podziałów administracyjnych*, Olsztyn 1966, s. 33.

¹⁰ *Ibidem*, s. 40.

¹¹ J. Skibiński, *Starostwa dziedziczne Prus Książęcych w XVII i XVIII wieku*, Olsztyn 1972, s. 178-179.

¹² Bitter, *Handwörterbuch der Preussischen Verwaltung*, Leipzig 1906, Bd. II, s. 20-21.

w Królewcu i Gdańsku¹³. Pod względem zachowania kompletności registratury są bardzo zróżnicowane, co odzwierciedla poniższe zestawienie, usystematyzowane według numerów zespołów:

(7) Landratsamt Bartenstein (Bartoszyce) ¹⁴	1848–1938	3 j.a.
(10) Landratsamt Braunsberg (Braniewo)	[1815] 1827–1944	1991 j.a.
(11) Landratsamt Lötzen (Giżycko)	[1737] 1810–1945	3224 j.a.
(12) Landratsamt Rastenburg (Kętrzyn)	1723–1945	242 j.a.
(13) Landratsamt Heilsberg (Lidzbark Warm.)	1814–1940	33 j.a.
(14) Landratsamt Löbau (Lubawa)	1832–1922	279 j.a.
(15) Landratsamt Mohrungen (Morąg)	1840–1937	34 j.a.
(16) Landratsamt Sensburg (Mrągowo)	1798–1944	158 j.a.
(17) Landratsamt Neidenburg (Nidzica)	1812–1934	35 j.a.
(19) Landratsamt Allenstein (Olsztyn)	1832–1942	52 j.a.
(20) Landratsamt Osterode (Ostróda)	[1775–1814] 1818–1945	5954 j.a.
(21) Landratsamt Preussisch Holland (Pasłęk)	1870–1914	18 j.a.
(22) Landratsamt Johannsburg (Pisz)	1824–1934	10 j.a.
(23) Landratsamt Rössel (Reszel)	1819–1944	155 j.a.
(24) Landratsamt Rosenberg (Susz)	[1758] 1802–1943	507 j.a.
(25) Landratsamt Ortelsburg (Szczytno)	1824–1927	114 j.a.
(26) Landratsamt Angerburg (Węgorzewo)	1810–1943	780 j.a.
(1581) Landratsamt Darkehmen	1875–1944	9 j.a.
(1582) Landratsamt Fischhausen	1818–1940	14 j.a.
(1583) Landratsamt Gumbinnen	1817–1944	45 j.a.
(1584) Landratsamt Heiligenbeil	1820–1921	9 j.a.
(1585) Landratsamt Heinrichswalde ¹⁵	1803–1924	6 j.a.
(1586) Landratsamt Insterburg	1871–1923	10 j.a.
(1587) Landratsamt Königsberg	1842–1927	5 j.a.
(1588) Landratsamt Labiau	1840–1938	32 j.a.
(1589) Landratsamt Memel	1833–1937	45 j.a.
(1590) Landratsamt Preussisch Eylau	1819–1931	8 j.a.
(1591) Landratsamt Stallupönen	1822–1889	18 j.a.
(1592) Landratsamt Tilsit-Ragnit	1837–1930	27 j.a.
(1593) Landratsamt Wehlau	1818–1928	9 j.a.

¹³ W Archiwum Królewieckim landratury oznaczone były numerem repozytury 18. Wiele zespołów zawiera akta opatrzone tym numerem, m.in. Landratura Mrągowska, Olsztyńska, Braniewska, Kętrzyńska, Piska, Węgorzewska. Na obwolucach akt Landratury w Suszu można znaleźć sygnatury Archiwum Gdańskiego.

¹⁴ Nazwa landratury przyjęta została od Bartoszyce, siedziby powiatu; faktycznie chodzi o powiat Friedland.

¹⁵ Miejscowość Heinrichswalde była siedzibą powiatu Niederung.

(1686) Landratsamt Gerdauen	1896–1906	1 j.a.
(1687) Landratsamt Pillkallen	1908	1 j.a.

W wykazie występują zespoły bardzo liczne, kilkudziesięczne (Ostróda, Giżycko, Braniewo), ale także zupełnie szczątkowe (Bartoszyce, Gerdauen, Pillkallen). Zespoły liczące kilka bądź kilkanaście jednostek archiwalnych to przede wszystkim landratury z terenów, które obecnie znajdują się w granicach Obwodu Kaliningradzkiego. Niemniej jednak należy podkreślić, iż w zasobie APO znajdują się landratury ze wszystkich powiatów (jakie wydzielono w roku 1818) byłej rejencji królewieckiej i z niewielkimi ubytkami z rejencji gabińskiej (powiat Heydekrug). Brak Landratur: Gołdapskiej, Ełckiej i Oleckiej jest następstwem właściwości terytorialnej tutejszego Archiwum; z tej samej przyczyny przechowujemy w Olsztynie Landraturę Lubawską i Suską.

W przeważającej części w latach 50. i z początkiem lat 60. zespoły usystematyzował, uporządkował i wstępem opatrzył Antoni Łukaszewski. Porządkujący nadał wszystkim zespołom jednakową strukturę, wynikającą z wykonywanych funkcji przez stojącego na czele urzędu landrata. I tak grupa rzeczowa „A” dotyczy spraw administracji państwowej (Geschäfte der staatlichen Verwaltung), grupa „B” oznaczono została hasłem: sprawy poruczone (Auftragsangelegenheiten), grupa „C” (Staatliche Aufgaben des Landrats) zawiera przede wszystkim akta związane z nadzorem nad gminami i ostatnia grupa „D” obejmuje sprawy administracji samorządowej (Selbstverwaltungangelegenheiten). Do sporej części zespołów włączono również akta wydziałów powiatowych (Kreisausschuss)¹⁶.

Właściwie żaden z zespołów nie jest zespołem kompletnym. Prawie sześć tysięcy akt (o łącznym obmiarze 79 m.b.) zachowanych z registry Landratury w Ostródzie pozwala spodziewać się, że jest to dokumentacja pełna, jednak to stwierdzenie będzie mogło paść dopiero po ostatecznym opracowaniu tego zespołu.

Drugim co do liczebności jest zespół: Landratura w Giżycku. Pierwsze 34 j.a. tego zespołu z lat 1935–1944 dotyczą pobytu robotników pochodzenia polskiego, litewskiego, ukraińskiego i białoruskiego w powiecie giżyckim. W tej samej grupie „A” mamy jeszcze sprawy budowlane, projekty budżetu na lata 1919–1943, sprawy handlu i rzemiosła, a szczególnie należy wymienić tutaj prośby o koncesje; wnioski o odszkodowania wojenne przyznane poszczególnym mieszkańcom powiatu (ponad 30 akt z lat 1943–1944). Zwracają uwagę akta szkolne, m.in. nauczanie mniejszości polskiej (1929–1932)¹⁷, budowa

¹⁶ Wydział powiatowy (Kreisausschuss), jako organ wykonawczy samorządu terytorialnego, któremu przewodził landrat, realizował uchwały sejmiku powiatowego, wydawał orzeczenia i opinie w sprawach jemu powierzonych przez władze państwowe, mianował urzędników, zarządzał finansami. Bitter, op. cit., Bd. I, s. 987.

¹⁷ APO, 11/sygn. 250.

nowych szkół, zatrudnienie nauczycieli, administracja placówkami szkolnymi. Warto również wspomnieć o kilku poszytach, które zawierają materiały o partiach, związkach i stowarzyszeniach począwszy od roku 1840 aż do 1936¹⁸. W grupie „B” dominują akta dotyczące wsparcia finansowego najbiedniejszych rodzin. Grupa „C” zawiera bardzo interesujące akta poszczególnych gmin, a także dokumentację wyznaczającą nowe granice obwodów gminnych w 1928 r.; często jako załączniki zachowały się wyrysy z map. Prócz wspomnianych już akt gminnych w tej grupie zwraca uwagę jeszcze jeden poszyt z lat 1943–1945 rejestrujący urodzenia i zgony przebywających w powiecie Polaków i Czechów¹⁹. I ostatnia grupa „D”, w której znajdują się protokoły sejmiku powiatowego, ponad 350 j.a. (akta osób) dokumentuje pomoc opieki społecznej, ponadto bardzo obszerne dwie serie dotyczą budowy dróg (około 250 j.a.) i spraw oddłużeniowych (1037 j.a.).

Właściwie podobne serie akt zachowały się w mniej licznym, mimo to dużym (1991 j.a.) zespole: Landratura w Braniewie. Można wymienić: sprawy budowlane, rzemiosło, szkolnictwo, związki i stowarzyszenia, opieka społeczna, odszkodowania, plany budżetowe, podatki itd. Jednak na uwagę zasługują dzienniki prowadzone w latach 1931–1935²⁰, jak również spora liczba akt wyborczych, m.in. wybory do parlamentu, sejmiku powiatowego, prezydenta, landrata²¹.

W mniejszych zespołach zdarza się również i tak, że występują właściwie akta jednorodne. W przypadku Landratury w Szczytnie zachował się jeden poszyt dotyczący polskich i rosyjskich dezertersów (1911–1927), jedna księga sędziego rozjemczego, dziesięć akt o szkolnictwie w powiecie szczycieńskim, przy czym pozostałe 102 jednostki tworzą główny zrab zespołu i de facto dotyczą spraw podatkowych (*Dismembrationssache und Steuersache*)²².

Niewielki zespół Landratury w Pieszku zawiera ciekawe źródła o osadnictwie w tym powiecie ludności cygańskiej i żydowskiej w latach 1832–1847²³.

Akta Landratury Olsztyńskiej pozwalają również prześledzić problem migracji, naturalizacji, osiedlania się ludności, naturalnie w odniesieniu do własnego powiatu²⁴. W zespole można znaleźć informacje o plebiscycie w 1920 roku, związkach i stowarzyszeniach, nastrojach politycznych po 1848 roku. Jednak szczątkowa ilość zachowanych akt nie obrazuje w pełni wszelkich przejawów życia społecznego, gospodarczego czy politycznego, pozwalając jedynie na uzyskanie fragmentarycznej wiedzy o przeszłości powiatu olsztyńskiego.

¹⁸ APO, 11/sygn. 242, 243, 248, 249.

¹⁹ APO, 11/sygn. 601.

²⁰ APO, 10/sygn. 537-540.

²¹ APO, 10/sygn. 1-21, 24-27, 29, 31, 32.

²² APO, 25/sygn. 11-112.

²³ APO, 22/sygn. 4-6.

²⁴ APO, 19/sygn. 6-10.

Przeszłość powiatu węgorzewskiego znajduje znacznie szersze odbicie w zachowanych aktach poszczególnych gmin²⁵, statutach miejscowości, które tworzą zwartą serię 47 poszytów, statystyce. Życie kulturalne powiatu odzwierciedla przynależność jego mieszkańców do różnych związków, m.in. Königsberger Universitätsbund czy Historische Kommission für Ost- und Westpreussische Landesforschung²⁶. Zespół zawiera także akta budowlane, podatkowe, policyjne.

Akta Landratury Mrągowskiej zawierają interesujące materiały co do mieszkańców zasiedlających ten powiat. Zachowały się źródła dotyczące reemigrantów z Wołynia (1916–1920), ludności żydowskiej (1836–1934), gminy baptystów (1871–1872), filiponów (1847–1878)²⁷. W zespole odnajdziemy ponadto akta dotyczące związków i stowarzyszeń, wyborów do władz gminnych i prowincjonalnych, opieki medycznej, szkolnictwa, budownictwa.

Teren powiatu suskiego można poznać przez pryzmat akt o organizacji administracji i władz sądowych (1805–1920)²⁸. W pięciu poszytach zgromadzono sprawy poufne, „które winny być utrzymane w tajemnicy” z lat 1883–1917²⁹. Akta Landratury Suskiej pozwalają prześledzić problem rozwoju komunikacji (budowa szos, trakcji kolejowych), rzemiosła, opieki społecznej³⁰, szkolnictwa, osadnictwa wiejskiego (zdarzają się opisy dóbr szlacheckich od 1758).

I na koniec należy wspomnieć jeszcze o aktach urzędu landrata z powiatu najbardziej wysuniętego na północ, Kłajpedy (Memel). Mimo iż zachowało się zaledwie 45 j.a. z registratury tego urzędu, to tworzą one jeden z większych zespołów wśród landratur pochodzących z terenów północnych byłych Prus Wschodnich. Gros akt kłajpedzkich to przede wszystkim dane statystyczne odnoszące się do ludności powiatu, m.in. spisy ludności z lat 1833–1880, lista obcokrajowców z roku 1907, migracje ludności (1888–1910, 1930–1933), deportacje ludności cywilnej w latach 1915–1919³¹. Z lat 1918–1922 zachowały się materiały dot. sytuacji politycznej w powiecie, organizacji administracji (urząd nadkomisarza i prefekta), wprowadzenia postanowień pokojowych w 1919 roku³².

---

²⁵ W Landraturze Węgorzewskiej zachowało się 88 j.a., m.in. akta gminy Grodzisko sięgają roku 1828, APO, 26/sygn. 63.

²⁶ APO, 26/sygn. 660, 661.

²⁷ APO, 16/sygn. 41, 86, 138.

²⁸ APO, 24/sygn. 1, 2, 5, 6.

²⁹ APO, 24/sygn. 10, 11, 16, 18, 19.

³⁰ Zachowały się akta z lat 1873–1883 dot. utworzenia i działalności Zakładu dla Głuchoniemych w Grudziądzu, APO, 24/sygn. 78-81.

³¹ APO, 1589/sygn. 22-25, 6, 5, 7, 8, 14, 9, 12.

³² APO, 1589/sygn. 28-34.

Trudno stwierdzić, czy omówione tutaj zespoły mogą być reprezentatywne wobec różnorodnych oczekiwań ze strony czytelnika. Niemniej jednak dają ogólny obraz zawartości zespołów landrackich, przechowywanych w Archiwum Państwowym w Olsztynie. Są to bez wątpienia bardzo cenne materiały archiwalne, które w połączeniu z aktami magistrackimi i rejencyjnymi tworzą szeroką bazę źródłową do podjęcia wielu badań naukowych.

ÜBER DIE LANDRATSAKTEN IM STAATSARCHIV OLSZTYN

Zusammenfassung

Die Landratsakten im Bestand des Staatsarchivs in Olsztyn bilden eine Gruppe von 32 Archivbeständen. Zu den einzelnen Beständen gehören die Akten, die infolge der Arbeit eines Landrates entstanden sind. Seine Position in der Hierarchie der provinziellen Machtorganen wurde dank der Verordnung aus dem 30. April 1815 und dem Gesetz aus dem 30. Juni 1883 gefestigt. Große Kompetenzen des Landrates in seinem Landkreis betrafen vor allem die Probleme der einzelnen Dorfgemeinden, Steuern, Polizei, Armee, Schulbildung, sozialer Hilfe, Gesundheitssystem, Verkehr, Bauwesen, und auch lokaler Selbstverwaltung.

Es sollte betont werden, das Archiv in Olsztyn sammelte die Landratsakten aus allen Kreisen (die nach 1818 registriert wurden) des ehemaligen Königsberger Regierungsbezirkes, d. h. im Norden (heute außer Polens Grenzen): Königsberg (Stadt- und Dorfgemeinde), Memel, Fischhausen, Labiau, Wehlau, Friedland, Preussisch Eylau, Heiligenbeil, Gerdauen; sowie die Kreise in Kętrzyn, Braniewo, Lidzbark, Reszel, Olsztyn, Pasłęk, Morąg, Ostróda, Nidzica, Szczytno. Vom Regierungsbezirk Gumbinnen fehlt nur Landratsamt vom Kreis Heydekrug, andere Kreise, wie Niederung, Tilsit, Ragnit, Pillkallen, Stalupönen, Gumbinnen, Insterburg, Darkehmen, sowie Kreise von Goldap, Olecko, Pisz, Mrągowo, Giżycko, Węgorzewo haben ihre Repräsentationen in Form von Archivmaterialien, die aus den Registraturen von Landratsämtern kommen.

In Hinsicht auf die Bewahrung der Vollständigkeit sind die Komplexe sehr unterschiedlich; manche von ihnen sind sehr zahlreich, sogar von ein paar Tausend Archiveinheiten (Landratsamt Ostroede 5954 Archiveinheiten, Landratsamt Lötzen 3224, Landratsamt Braunsberg 1991), aber es gibt auch solche, die nur einzelne Akten enthalten (Landratsamt Darkehmen 9, Landratsamt Gerdauen 1, Landratsamt Pillkallen 1). Trotz dieser Unterscheidung sind die Landratsakten eine sehr interessante Quellenbasis für die wissenschaftlichen Forschungen. In Anlehnung an diese Akten kann man die Probleme der Migration, Naturalisierung und Bevölkerungsansiedlung in den Kreisen erforschen. Die gesammelten Akten sind auch ein Zeugnis des gesellschaftlichen und kulturellen Lebens in den Gemeinden, aber auch ein Beweis der Entwicklung in Schulbildung, Handel, Handwerk, Verkehr und Selbstverwaltung in den Kreisen.